

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В. М. КОРЕЦЬКОГО НАН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНО-НАУКОВА УСТАНОВА
“ІНСТИТУТ ІНФОРМАЦІЇ, БЕЗПЕКИ І ПРАВА НАПРН УКРАЇНИ”
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ “ФЕМІДА”
ЦЕНТР ПРАВОВОЇ ОСВІТИ І НАУКИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЦЕНТР ПРАВ І БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ
В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ
ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ЦЕНТР З ПРАВ ЛЮДИНИ

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

СІМНАДЦЯТІ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ **Правничо-політичні цінності як фактор** **демократичного розвитку України**

Матеріали міжнародної наукової онлайн-конференції

24-25 листопада 2022 р.

КИЇВ
Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова
2023

Редакційна колегія:

- Андрущенко В. П.** ректор НПУ імені М. П. Драгоманова, академік НАПН України, член-кореспондент НАН України, доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України (*співголова Редакційної колегії*);
- Шемшученко Ю. С.** радник при дирекції Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, академік НАН України, академік НАПрН України заслужений діяч науки і техніки України, професор (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Андрусишин Б. І.** завідувач кафедри теорії та історії держави і права, керівник Навчально-наукового центру прав і безпеки людини в інформаційному суспільстві, академік Української академії історичних наук, академік АН ВШ України, академік Української академії політичних наук, доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Скрипнюк О. В.** директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заслужений юрист України (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Пилипчук В. Г.** директор Державно-наукової установи “Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Бучма О. В.** вчений секретар щорічної міжнародної наукової конференції “Юридичні читання”, член правління ГО “Феміда”, старший науковий співробітник Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, кандидат філософських наук, доцент (*вчений секретар*);
- Пархоменко Н. М.** завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений юрист України;
- Бабкіна О. В.** завідувач кафедри політичних наук НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор політичних наук, професор, заслужений працівник освіти України;
- Вернидуб Р. М.** проректор з навчально-методичної роботи НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор філософських наук, професор, заслужений працівник освіти України;
- Карнаух А. А.** заступник декана з наукової та виховної роботи соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат політичних наук, доцент;
- Лавриненко В. Г.** проректор з міжнародних зв’язків НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат історичних наук, професор;
- Встрів І. Г.,** проректор з навчально-методичної роботи гуманітарних факультетів НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України;
- Гамула І. А.,** проректор з перспективного розвитку та інфраструктури університету, кандидат педагогічних наук, доцент;
- Корець М. С.,** проректор із науково-педагогічної та адміністративно-господарчої роботи НПУ імені М. П. Драгоманова, професор кафедри загально-технічних дисциплін, доктор педагогічних наук, професор, заслужений працівник освіти України;
- Торбін Г. М.,** проректор з наукової роботи НПУ імені М. П. Драгоманова, професор кафедри математичного аналізу та диференціальних рівнянь, доктор фізико-математичних наук, професор;
- Оніщенко Н. М.,** заступник директора з наукової роботи Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;
- Євтух В. Б.,** декан соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, заслужений діяч науки і техніки України;
- Огірко Р. С.,** професор кафедри теорії та історії держави і права НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат юридичних наук, доцент;
- Стеценко В. Ю.** завідувач кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор юридичних наук, професор;
- Токарчук О. В.** доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії та історії держави і права НПУ імені М. П. Драгоманова, керівник інформаційно-просвітницького центру з прав людини;
- Шитий С. І.,** модератор сайту соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат юридичних наук, доцент.

Ч 75 СІМНАДЦЯТИ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ. Правничо-політичні цінності як фактор демократичного розвитку України : матеріали міжнародної наукової онлайн-конференції, 24-25 листопада 2022 року / ред. кол. : В. П. Андрущенко, Б. І. Андрусишин, Ю. С. Шемшученко та ін. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2023. – 142 с.

У збірнику вміщені матеріали, в яких розглядаються актуальні проблеми наукових досліджень викладачів, докторантів, аспірантів, студентів закладів освіти та наукових установ України та зарубіжжя, які працюють у галузі юридичних, політичних наук тощо.

ПАНЕЛЬ I

i ПАНЕЛЬ II

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК НАЙВИЩА СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

РОЗВИТОК ГАЛУЗЕЙ ПРАВА У ВИМІРІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПРАВНИЧО-ПОЛІТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

*Т. В. Гавронська,
кандидат юридичних наук, доцент, старший викладач
кафедри галузевих юридичних дисциплін
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК СОЦІАЛЬНА СПІЛЬНОТА І ЖИТТЄВИЙ СВІТ

За кількасот років своєї історії термін “громадянське суспільство” стало полісемантичним: у різні епохи йому було надано різних значень, а тому перед нами постає завдання точніше окреслити зміст і поняття “громадянське суспільство”. Необхідно визначити, що воно собою являє як ідеальний тип, відокремивши від інших суспільних феноменів. Розгляд моделей громадянського суспільства в найбільш відомих концепціях дає можливість визначення рівня демократичності України в контексті національного буття. Навіть в сформованому громадянському суспільстві продовжує існувати національне буття, охоплюючи “ті аспекти життя людей певної етнічної належності, в яких домінують етнокультурні стандарти, традиції, вірування обрядовість, побут та інші. Цей бік життя людей може ставати мало помітним, але в останньому випадку ним не слід легковажити: він може вибухати заключною силою в найнесподіваніші моменти” [1, ст. 50].

Економічне зростання країн стало поширенням вільного ринку, промислового і наукових революцій, радикальними змінами в культурній творчості, становленням політичних партій, формування етнічних та національно-визвольних рухів та їх тиску на диспотичні, авторитарні режими. Все це відбувалося на тлі боротьби за повноту громадянських прав, що проходила в різних державах часом конфліктно з революційними засобами. Міра індивідуальної свободи практично і теоретично пов'язувалося з соціально-культурним контекстом в якому висувалося що найменше три вимоги: рівність, братерство і справедливість, а тому актуальними ставали політичні інтереси демократії, солідарної спільноти, державного добробуту. Таким чином народи Європи, кожен по своєму рухається до створення громадянського суспільства.

До влади в державах Європи приходили соціалістичні, соціал-демократичні і комуністичні партії і рухи. Під їхнім гучними заявами попередні теоретичні проблеми громадянського суспільства відсувалися на другий план, якщо не усувалися взагалі [2, ст. 359].

В теорії “соціальної спільноти” визначаються чотири основні функції суспільства: соціальна, культурна, політична, економічна. Всі вони існують через відповідні інститути і взаємодіють на рівні соціальної спільноти. Ця спільнота існує як певна сукупність законів та асоціацій; вона диференційована від держави і є фактично втіленням принципу і природи громадянства. Диференціація соціальної спільноти від політичної, економічної і культурної систем знаходиться під впливом трьох революцій епохи Модерну: індустріальної, демократичної, освітньої. В кожному конкретному випадку економічно-індустріальна, демократична, освітня системи формували національне буття, врівноважена система якого була стійка, щодо деформацій впродовж тривалого періоду [3, ст. 51].

Солідаризм членів громадянського суспільства виступає основою пов'язаності національної традиції і новизни, індивідуалізму і колективізму.

Соціальна сфера визначається солідаристськими, міжконфесійними, міжетнічними стосунками, що зумовлюється консенсусним підходом членів суспільства до “соціальної нормативної структури”. До них зокрема належить форми визнання престижу і репутації громадян, вони мають справжню вагу коли ідеї піднімаються “з низу”, за принципом визнання свободи і добровільності соціальних ролей чи громадських взаємин. Отже основою соціальної спільноти може бути лише довіра між людьми і пов'язані з нею солідарні форми взаємовизначення. Не менш важливе значення має національна солідарність, яка гуртує громадян в цей період на різні форми боротьби за національне і соціальне визначення.

Першочергове значення має свобода людини. Свобода – це насамперед умова самовизначення індивіда, що потребує під впливом культурних норм і цінностей та раціональних процедурних форм відносин. Свобода ставала цінністю, яка вносила сенс і символічний порядок в життя людини і суспільства. Проблема нації і національної ідеї в цьому контексті інтегрувалася в контекст громадянського суспільства, яке формувалося.

Важливе значення в цьому плані належить Ю. Габермасу, який намагався простежити зміну статусу приватної сфери, що супроводжується процесом політичної відкритості, якій внутрішньо притаманний потенціал до суспільної самоорганізації. Він вважає, що наприкінці XIX століття зародився “поворот тенденцій” до “розділення держави і суспільства”. Це сталося через те, що “взаємозалежність держави і економіки власне вибиває ґрунт з під соціальної моделі громадянського приватного права та ліберального розуміння основного права” [4, ст. 70].

Теорія громадянського суспільства в XX столітті завдяки працям філософів набуває виразної дискурсивної інтерпретації. Очевидним стає те, що збільшення свободи людини і становлення демократії здобувається не лише на рівні становлення належної інституційної сфери [5, ст. 50].

Вкрай вагомим чинником є функціонування нового типу мислення та його впливу на формування суспільних стосунків і взаємовідносин. Воно визначило інші теоретичні підходи до проблеми громадянського суспільства.

Ідеї громадянського суспільства в Україні, як і в країнах соціалістичного табору розвивалося разом з національною свідомістю, що привело в першу чергу з марксизмом. Це виявилось насамперед в усвідомленні існування тоталітарних режимів в країнах соціалізму. На певному історичному етапі демократія і авторитаризм бувають історично сумісними. У кризових ситуаціях демократичні гасла на зразок “вся влада Радам” сприяють поширенню політичної пропаганди і слугують містком для встановлення диктатури. Лише розвиток громадянського суспільства є надійним засобом проти диктатури. Роздуми про громадянське суспільство пов’язувалися не лише із запереченням марксизму, але привели до переконання в тому, що “соціалістичний проект” соціального устрою є неправдивим що до природи людини і себе вичерпав [6, ст. 376]. Почалися активні пошуки альтернативи соціалізму.

Мета “жити за правдою” переросла в “політику правди” і набула соціального значення. Розуміння політичної активності має бути узгодження з засадами людської екзистенції, бо найзначніші соціальні зміни проходять з індивідуальних стосунків, а не з відомих політичних концепцій, такі зміни повинні виходити з людського існування фундаментальної перебудови позицій людей у світі, їх ставлення до самих себе і один до одного. Краща

система автоматично не принесла кращого життя. Правда, в зворотному: лише створюючи краще життя, можна розвинути ліпшу систему [7, ст. 179].

Неполітична громадянська активність має бути справою кожної людини, а не лише професійних політиків і партійних діячів.

Розвиток громадянського сектора і громадянських ініціатив і розвиток національної свідомості викликає занепад тоталітарної системи, одночасно активізується національна активність, яка стає перешкодою тривалому існуванню консерватизму і тоталітаризму. Крах Радянського Союзу приклад тому, як розпалась колосальна імперія без єдиного пострілу.

Одною із важливих причин концепції громадянського суспільства стало зацікавлення в його потенціалі для сприйняття національно-демократичним перетворенням у країнах вже розвиненими стосунками, в цьому суспільстві містяться потужні чинники для поживлення суспільної ініціативи, створення нових форм життя, зменшення міри будь-якої форми насильства та постійних перехід державної влади до самоврядних організацій. Саме на такому підході ґрунтується політика Європейського Союзу, де правова держава зорієнтована на права людини, на максимальний розвиток громадянського суспільства. Велике значення надається вирішенню етнічно-національним проблемам.

Розвиток громадянського суспільства об'єднаної Європи допускає проблему розмежування економічної влади від політичної. Така необхідність виникла з розвитком громадянського суспільства в Європі і стало це чи не найважливішим чинником демократичного соціального поступу. Це був шлях суспільного контролю над владою і усунення олігархічного капіталу [8, ст. 179].

Можливо визначити кілька рис до розуміння інтерпретації громадянського суспільства, кожен із них має різні суперечності, але спільним є намагання дати цілісну характеристику проблеми. Вважається громадянське суспільство є сферою діяльності вільних громадян, які делегують політичній сфері завдання забезпечення цілості соціуму. Поняття громадянське суспільство тут використовується як аналітична концепція особливого характеру для з'ясування його демократичних і національних можливостей, а тому необхідний концепт національної ідеї.

Вона пов'язана з ідеєю, що громадянська активність продовжується в політичній активності і повинна посилюватись за рахунок державних інститутів. В Україні гасла громадянського суспільства часто використовуються для критики дій державної влади з боку різноманітних громадських організацій.

Громадянське суспільство розглядається як сфера здійснення прав людини і усунення умов для насильства на основі державно-конституційної

гарантії громадянських прав. Розуміння свободи в новий час базується на спробах надавати соціальним процесам виключно об'єктивного характеру.

Свобода для людини є процесом, що в історико-культурному контексті здійснюється через природу рівних прав – тобто у формах громадянського суспільства. Зрозуміло, що в цьому короткому нарисі не можливо розкрити всі проблеми виникнення і розвитку громадянського суспільства, а також етапи розвитку громадянського суспільства в Україні. Адже проблема громадянського суспільства для України – це проблема незворотності державного реформування, зміст якого полягає в побудові соціального устрою на засадах демократичності та громадянських свобод.

Література:

1. Канак Ф. Національне буття й національна ідея. *Філософські студії*. 1998. С. 50.
2. Карась А. Ф. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях та некласичних інтерпретаціях. Київ-Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2003. С. 359.
3. Канак Ф. Національне буття й національна ідея. *Філософські студії*. 1998. С. 51.
4. Черниш Н. Соціологія: курс лекцій. Львів : Видавництво Львівської Богословської Академії, 1998. С. 70.
5. Карась А. Ф. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях та некласичних інтерпретаціях. Київ-Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2003. С. 50.
6. Карась А. Ф. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях та некласичних інтерпретаціях. Київ-Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2003. С. 376.
7. Карась А. Ф. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях та некласичних інтерпретаціях. Київ-Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2003. С. 377.
8. Гаск Ф. А. Право, законодавство і свобода. Нове визнання ліберальних принципів справедливості і політичної економії. Аквілон-Прес, 2000. С. 179.
9. Кін Дж. Громадянське суспільство. Старі образи, нове бачення. Київ, 2000. С. 82.

*Н. О. Деркачова,
старший викладач кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

РЕЦЕПЦІЯ ПРАВА В ПРАЦЯХ МИХАЙЛА ФЛЕГОНТОВИЧА БУДАНОВА

На сьогодні, попри значну кількість наукових робіт, присвячених розвитку галузей права, які здійснювалися на різних історичних етапах, зростає потреба у проведенні досліджень на рівні теорії аналізу усталених